SHARQ MUTAFAKKIRLARINING TA’LIM METODLARI: NAZARIYA VA ZAMONAVIY PEDAGOGIK AMALIYOT

Qahhorova Charos, Islomova Laylo
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy Universitetining Jizzax filiali
Psixologiya fakulteti Psixologiya yo‘nalishi 213-guruh talabalari
Ilmiy rahbar: **Yo‘ldosheva Sojida**
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy Universitetining Jizzax filiali
Psixologiya fakulteti assistenti

Annotatsiya. Maqolada Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino va Muhammad ibn Muso al-Xorazmiyning ta’lim-tarbiya hamda bilim olishga oid qarashlari yoritiladi. Darslik bilan mustaqil ishlash, laboratoriya mashg‘ulotlari va suhbat metodlarining o‘quvchilar mustaqil fikrlashi hamda amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Sharq mutafakkirlari, ta’lim metodlari, mustaqil ta’lim, darslik, laboratoriya, suhbat, mustaqil fikrlash.

Abstract. The article discusses the educational ideas of Abu Nasr al-Farabi, Abu Rayhan al-Biruni, Abu Ali ibn Sina and Muhammad ibn Musa al-Khwarizmi. It considers independent textbook work, laboratory activities and discussion as methods for developing students’ independent thinking and practical skills.

Keywords: Eastern thinkers, teaching methods, independent learning, textbook, laboratory activities, discussion, critical thinking.

Kirish: Bugungi ta’limning muhim vazifalaridan biri o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishdir. Bunda Sharq mutafakkirlarining ilmiy-ma’naviy merosi muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Forobiy, Beruniy, Ibn Sino va al-Xorazmiy ilm olish, mantiqiy fikrlash, kuzatish, tajriba va izchil xulosa chiqarishga alohida e’tibor qaratgan. Maqolaning maqsadi —

ushbu qarashlarni zamonaviy ta’lim metodlari bilan bog‘lash va mustaqil ishlash usullarining imkoniyatlarini ko‘rsatish.

1. Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlari

Abu Nasr Forobiy ta’limda aqliy faoliyat, mantiqiy fikrlash va bilimlarni izchil o‘zlashtirishni muhim deb bilgan. Uning qarashlari darsda oddiydan murakkabga o‘tish, avvalgi bilimlarga tayanish va o‘quvchilarni dalillar asosida xulosa chiqarishga yo‘naltirish zarurligini ko‘rsatadi.

Abu Rayhon Beruniy ilmiy bilishda kuzatish, taqqoslash, o‘lchash va tajribaga katta ahamiyat bergan. Bu yondashuv o‘quvchilarning ma’lumotlarni tayyor holda qabul qilish bilan cheklanmay, ularni tekshirishi va o‘z xulosalarini dalillar bilan asoslashiga yordam beradi.

Abu Ali ibn Sino ta’lim jarayonida o‘quvchining yoshi, qobiliyati va individual xususiyatlarini hisobga olishni taqozo etuvchi qarashlarni ilgari surgan. Nazariy bilimlarni amaliy mashqlar bilan mustahkamlash va materialni bosqichma-bosqich o‘rgatish uning merosidan kelib chiqadigan muhim xulosalardir.

Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy ilmiy masalalarni tartibli va izchil hal etish namunasini ko‘rsatgan. Uning merosi masalalarni kichik bosqichlarga ajratish, amallar ketma-ketligini belgilash, natijani tekshirish va xatolarni tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishda ahamiyatlidir.

2. Yangi materialni o‘zlashtirishda mustaqil ishlash metodlari

Mustaqil ta’lim o‘quvchining ma’lumot izlash, uni tahlil qilish, bilimini tekshirish va xulosa chiqarish faoliyatidir. Darslik bilan ishlashda matnni diqqat bilan o‘qish, asosiy fikrlarni ajratish, reja yoki jadval tuzish, savollarga javob berish va qisqa xulosa yozish topshiriqlari samarali hisoblanadi. O‘qituvchi bu jarayonda tayyor javob beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va maslahat beruvchi vazifasini bajaradi.

Laboratoriya mashg‘ulotlari nazariy bilimlarni tajriba orqali tekshirish, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish va ilmiy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi. Mashg‘ulotda maqsad va tartib tushuntiriladi, tajriba bajariladi, natijalar qayd etilib taqqoslanadi hamda xulosa chiqariladi. Masalan, biologiya darsida yorug‘likning o‘simlik o‘sishiga ta’sirini kuzatish mumkin. Bunda xavfsizlik qoidalariga rioya qilish va topshiriqlarni o‘quvchilarning yoshiga moslashtirish zarur.

3. Bilimlarni mustahkamlashda suhbat metodi

Suhbat metodi maqsadli savol-javob orqali o‘quvchilarning mavjud bilimlarini aniqlash, yangi tushunchalarni anglash va o‘zlashtirilgan materialni mustahkamlash imkonini beradi. Kirish suhbati mavzuga tayyorlaydi, tushuntiruvchi suhbat murakkab tushunchalarni ochib beradi, mustahkamlovchi va yakuniy suhbat esa asosiy fikrlarni takrorlash hamda umumlashtirishga yordam beradi. Savollar o‘quvchini faqat eslashga emas, balki taqqoslash, dalillash va mustaqil xulosa chiqarishga undashi lozim.

Masalan, o‘quvchilardan Beruniy ilmiy faoliyatida tajriba qanday o‘rin tutgani, Forobiyning mantiqiy fikrlash haqidagi qarashlarini darsda qanday qo‘llash mumkinligi yoki al-Xorazmiy yondashuvi masalalarni yechishga qanday yordam

berishi so‘raladi. Suhbatni guruhli muhokama va qisqa yozma topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirish dars faolligini oshiradi.

4. Zamonaviy ta’lim uchun metodik tavsiyalar

Sharq mutafakkirlarining merosidan foydalanishda quyidagi tavsiyalar muhim: darslik bilan ishlashga aniq maqsadli topshiriqlar berish; oddiy vazifalardan murakkab tahliliy ishlarga bosqichma-bosqich o‘tish; fan xususiyatiga mos kuzatish va tajribalarni tashkil etish; suhbatda ochiq va muammoli savollardan foydalanish; o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish; mashg‘ulot yakunida o‘z-o‘zini baholash va refleksiyani yo‘lga qo‘yish. Zarur hollarda natijalarni qisqa test, kuzatish va mustaqil ishlar orqali tahlil qilish mumkin. Amaliy tadqiqot natijalari esa faqat haqiqiy kuzatish va baholashdan keyin keltirilishi kerak.

Xulosa

Sharq mutafakkirlarining ilmiy-pedagogik merosi bugungi ta’lim metodlarini takomillashtirish uchun muhim asosdir. Forobiyning mantiqiy fikrlashga, Beruniyning kuzatish va tajribaga, Ibn Sinoning o‘quvchi xususiyatlarini hisobga olishga, al-Xorazmiyning izchil yechimga oid qarashlari o‘zaro uyg‘unlashganda ta’lim samaradorligi ortadi. Darslik bilan mustaqil ishlash, laboratoriya mashg‘ulotlari va suhbat metodlari o‘quvchilarning bilimini chuqurlashtirib, mustaqil fikrlashi hamda amaliy ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. — Toshkent: Yangi asr avlodi.

2. Abu Rayhon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. — Toshkent.

3. Abu Ali ibn Sino. Tib qonunlari. — Toshkent.

4. Al-Xorazmiy. Tanlangan asarlar. — Toshkent.

5. Tuxtaxo‘jayeva M.X. (tahriri ostida). Pedagogika. — Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.

6. Mavlonova R.A. va boshqalar. Pedagogika. — Toshkent.